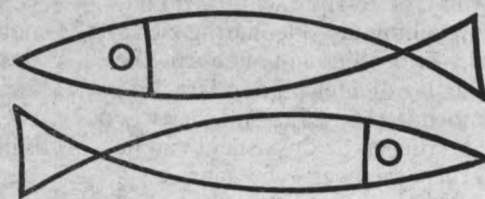

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

... dat de Christus moest opgewekt worden!

Verbazingwekkend

„De Heer is waarlijk opgestaan” — dat klinkt alsof ze eraan hadden getwijfeld. Dat hadden de discipelen ook; het kost Jezus moeite hen van het feit van zijn opstanding te overtuigen. Anders gezegd: om hen „de wet en de profeten” te doen geloven. Jarenlang heeft Hij hun privé-onderricht gegeven naast wat zij publiek te zien en te horen kregen. Na drie jaar onderwijs legt Hij hun de vraag voor: wie ben Ik nu naar het idee van de mensen? Een handvol antwoorden is het resultaat. Dezelfde vraag, maar nu aan de leerlingen, brengt een van hen, Simion, tot het antwoord: „U bent de Messias, de Zoon van de levende God.” Eindelijk is er één die het ziet. Die door de Schriften, door God is overtuigd (Mt. 16 : 13-20).

Deze doorbraak, herkenning van Jezus als de Messias, betekent geen keerpunt in Jezus' onderwijs. Integendeel: nu kan Hij pas goed verder gaan, er dieper op in gaan. Mattheüs schrijft: *van toen aan begon Jezus Messias zijn discipelen te tonen (te onderwijzen, duidelijk te maken, aan te tonen)*, dat Hij naar Jeruzalem moest gaan ... (Mt. 16 : 21-28).

Waarom naar Jeruzalem? Waarheen anders dan naar Gods uitverkoren stad! Daar staat zijn huis, het hart van Israëls Gods-dienst. Jeruzalem is door de eeuwen heen het theater, het schouwspel van de ontmoeting tussen God en Zijn volk.

Snel klaar met het lijden

Maar blijkbaar ón-verwacht is, dat de Messias veel moest *lijden* van de zijde der oudsten en overpriesters en schriftgeleerden en gedood worden en ten derden dage opgewekt worden.

Jezus toonde het aan, onderwees

hen daarin — hoe? Hoe anders dan uit „de wet en de profeten” — Jezus' enige geldige legitimatie? Niet voor niets bleef Jezus in het huis van Zijn Vader toen Jozef en Maria al weer op weg naar Nazareth waren. Niet voor niets bezocht Hij naar zijn gewoonte (niet uit gewoonte) de synagoge, ook nadat Hij „zoon der wet” was geworden. Hij heeft er de Schriften zich eigen gemaakt, ondanks het feit dat de voorgangers die verhaspelden en naar eigen behoefte uitlegden. Hij verstond wat Hem als Messias stond te wachten: Hij kende de Schriften, en daarom kon Hij *uit de Schriften* aantonen ... Hoe? Wij zijn met het antwoord *ten dele* gauw klaar. Als het gaat om het lijden, hebben we Jes. 53 al opgeslagen en ligt Ps. 22 ons voor in de mond: echt Messiaanse lijdensteksten. Maar we lopen al snel vast bij het „ten derden dage opgewekt worden”. Waar staat dát in de Schriften? Denkelijk vinden we Petrus' redenering op de pinksterdag zoiets als kunst- en vliegwerk, gezochte Schriftverklaring (Hand. 2 : 22 v.v.).

Verlegenheid inzake de opstanding

Onze verlegenheid vloeit denkelijk weer voort uit onze onbewuste gewoonte dat we Messias Jezus uitspelen tegen Israël. Anders gezegd: we herkennen in Hem niet Israël zelf. Niet in de zin van identificatie over en weer. Maar wel in de zin van representatie. Wat God van elke Israëliet verwacht, wat Hij van zijn knecht, zijn zoon verwacht, dat heeft déze Israëliet zich ten volle eigen gemaakt. Jezus Messias is Israël in eigen persoon. In Hem is Israël „geconcentreerd”, Hij is bij uitstek de Zoon door God verwekt (Ps. 2 : 7). Al wat gebeurd is, schrijft Paulus, is ons ten voorbeeld (typos) geschied: het is

typerend.

Laten we zo, met die gedachte, de wet en de profeten eens gaan lezen. Heel Israëls wedervaren, al zijn wederwaardigheden. Dan valt natuurlijk (ook) op Israëls falen, het verzet tegen elke „messias” (van Abel tot Zacharia, van het begin tot het eind van zijn vroegere geschiedenis). Ook Gods straffen vanwege zijn zonden. Niet minder Gods barmhartigheid en lankmoedigheid. Hij schept altijd weer een nieuw begin.

Maar evenzeer gaan de ogen dan open voor de ongemotiveerde haat tegen de HERE en Zijn Gezalfde (Ps. 2 : 1-3), de tussenmuur, die scheiding maakte, de vijandschap (Ef. 2 : 14) die kennelijk voortkomt uit hatelijke jalouzie vanwege Israëls bevoorrechtiging (Rom. 9 : 4, 5).

De taal der Schriften

Wat zullen de discipelen — en zij niet alleen — het moeilijk hebben gehad zó de bijbel, héél Israëls geschiedenis te lezen. Te lezen als één toelichting, illustratie van Jezus' weg op aarde, Israël bij uitstek. Maar juist in dat kader spreekt bijv. Hos. 6 : 1-3 voor zichzelf. Zeker, het gaat daar over het volk Israël. Een Israël dat alleen genezing ontvangt door bekering (5 : 8-6 : 3). Dat zegt: „komt, laat ons wederkeren tot de HERE! Want Hij heeft verscheurd, en zal ons helen; Hij heeft geslagen en zal ons verbinden. Hij zal ons na twee dagen doen herleven, ten derde dage zal Hij ons oprichten, en wij zullen leven voor zijn aangezicht ...” (6 : 1, 2). De zekerheid die hieraan ten grondslag ligt, kan Israël alleen geput hebben uit zijn kennis van de HERE. Zó is onze God, zó gaat Hij om met zijn volk, zijn knecht, zijn zoon. Wie in de rechte verhouding tot Hem staat, wie zich tot Hem keert, wie zijn knecht wil zijn en zijn zóón zich weet, zal leven ook al ware hij gestorven. Israëls opstandingsvisioenen (Ez. 37 : 1-14), naar opschrift van de N. Vert., spreekt voor een goed verstaander boekdelen: „de herrijzenis van Israël”. Hoe vaak werd Israël met de dood bedreigd, te vuur en te zwaard vervolgd (Ex. 1; Ps. 116 enz.) en is toch in leven gebleven, uit de dood herrezen door Gods goedertierenheid?

Openbaring geweigerd

Hoe moeilijk dit onderwijs metterdaad te accepteren valt demonstreert Petrus. Diezelfde Petrus die als enige tot de conclusie kwam: U bent de Messias, de Zoon van de levende God. Hij protesteert: „dat verhoede God, Heer, dat zal U geenszins overkomen!”.

Waarom antwoordt Jezus zo scherp, zelfs met een: „ga weg, achter Mij, satan; gij zijt Mij een struikelblok”? Weliswaar geen duivel (als in 4 : 1 v.v.), maar toch een satan, een tegenstander ... Waarom anders dan omdat Petrus met één zwaai heel Jezus' onderwijs *uit de wet en de profeten* als niet terzake doende van tafel schuift? Zoëven liet Jezus Petrus weten dat hij zijn inzicht aan God zelf te danken had. Maar nu wil Petrus van geen openbaring weten (zo moeilijk is het de Schriften helemaal te geloven!). Petrus heeft zo zijn eigen ideeën. En alle onderwijs, zelfs van Jezus zelf, krijgt hem niet van zijn stuk: denkbelden van God zijn nog gevaarlijker dan gesneden beelden ... Jezus onderkent dat tot op de bodem: „gij zijt niet bedacht op de dingen Gods, maar op die der mensen”. Wat Petrus nú zegt is hem wél door „vlees en bloed geopenbaard” (16 : 17). 't Zijn zijn eigen gedachten — maar, als in Jes. 55 — God blijft zeggen: mijn gedachten zijn niet uw gedachten en uw wegen zijn niet mijn wegen ...

De (enige) weg des geloofs

Het verzet tegen Gods wijze van doen laat dus weer op. Petrus accepteert God, Gods doen en laten, Gods gang door de wereld, Gods openbaring ten diepste *niet*. En toch is dat de enige weg. Jezus verbindt eraan: „indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf (zegge néé tegen zichzelf) en neme zijn kruis op en volge Mij.” Alleen wie zijn eigen leven, gedachten prijs geeft en zich gewonnen geeft aan Gods wegen en gedachten, die zal zijn leven behouden! Wie niet „de dingen Gods”, het Koninkrijk Gods vóór laat gaan, op de eerste plaats zet, dat als uitgangspunt van zijn doen en laten kiest, staat straks met lege handen, wat hij ook verder gewonnen moge hebben. Wie, als Israël toen, de complete openbaring

van God terzijde schuift, zal de vervulling der openbaring zien zonder er profijt van te hebben. Die dag lag dicht bij dan Israël vermoedde (16 : 27, 28). Maar wie de ergernis en de dwaasheid van het kruis accepteert, wie naar de Schriften aanvaardt dat de Messias moest lijden en sterven en accepteert dat het de discipel niet beter

vergaat dan zijn Meester, die kan ook met een gerust hart de wederopstanding verwachten. Vanwege haar verbondenheid met Christus zal de kerk in het lichaam de overblijfselen van het lijden van Christus meedragen, maar zij zal, als de discipel, met ontzag getuigen: de Heer is waarlijk opgestaan — en wij met Hem!

G. JANSSEN — NIJVERDAL

De vrouw en de verloren drachme

Als vrouwen aan het Woord komen

Het bovenstaande is de titel van een boek van honderd en veertig bladzijden, waarvan naar ik meen eind '78 een tweede druk uitkwam. Het is een enigszins nadere uitwerking van een radio-serie van twaalf programma's, door de N.C.R.V. in het jaar daarvoor uitgezonden en bedoeld om Feministische Theologie bij een groter publiek te introduceren. Blijkens de tweede druk van dit boek, verschenen bij Kok in Kampen, is er een groeiende belangstelling voor. In de kerkelijke pers wordt er aan de Feministische Theologie behoorlijke aandacht besteed. De titel is ook pakkend genoeg. Vrouwen willen aan het woord komen op het speciale terrein van het Woord, dat van de kerk en van de theologie. Verschillende vrouwen komen in dit boek aan het woord, zowel als gesprekspartner als ook als schrijfster van artikelen; het boek heeft ook enkele mannelijke medewerkers. Deze vrouwen spreken elk voor zich en denken niet allen gelijk, maar er is toch één ding dat ze allen verbindt: het streven naar een feministische theologie, waarvan in dit boek enkele aspecten worden getoond. Dit verschil in de eenheid moet de lezer in het volgende wel voor ogen houden.

We zien in dit boek de klacht naar voren gebracht dat in de kerk en in de theologie de mannelijke structuren overheersen. Het zijn de mannen, die hier tot nu toe de dienst hebben uitgemaakt; zij waren het, die de Bijbel uitlegden, die dogmatieken het licht deden zien en in de kerk de ambten bekleedden. Zo gaven zij aan kerk en theologie een mannelijk aanzien. En dit is daarom van zo kwalijke betekenis omdat bij de mannen het traditionele, het verstandelijke op de voorgrond staat. Bij de vrouwen is dit totaal anders. Bij haar overheeft het emotionele, het gevoelsmatige. Daarom voelen ze zich bij al dit mannelijke gedoe niet thuis! Ze vinden daarin

zichzelf niet terug, zij herkennen zichzelf niet in het mensbeeld van de theologen.

Deze klacht van de zo sprekende vrouwen grijpt dieper dan een louter ontevredenheid met de haar toegewezen plaats. De feministische theologen achten zich tekort gedaan in haar vrouwelijke aard, die sterker dan bij de mannen door het emotionele bepaald wordt. Door de mannelijke structuren gevoelen ze zich tekort gedaan in haar geloofsbeleving in de kerk, al geven ze toe dat een enquête heeft uitgewezen dat ruim de helft van de vrouwelijke studenten in de theologie dit zo niet ervaart, maar tamelijk tevreden is, waar tegenover staat dat ook sommige mannelijke studenten een gemis gevoelen. Doordat het traditionele in de theologie overheeft wordt de persoonlijke betrokkenheid teveel gemist. In onze tijd is dit alles nu echter meer bewust geworden dan vroeger het geval was. In de maatschappij heeft het feminisme in het algemeen de bewustwording van de vrouw tegenover de mannelijke beheersing der structuren aangewakkerd, in de kerk gaat dit moeilijker omdat de lage plaats en de zwijzaamheid van de vrouw daarin eeuwenlang is gesacraliseerd, in de sfeer van het heilig gebod is getrokken. Zo is de vrouw opgescheept met een negatief zelfbeeld. Daaraan trachten deze vrouwen nu te ontkomen. Het gaat ze om een vrouwelijke, persoonlijke beleving van de relatie met God, niet gehinderd door mannelijke taal, beelden en structuren. Deze heeft de al te mannelijke theologie haar tot nu toe niet geboden, vandaar de poging om te komen tot een feministische theologie.

Hier en daar richt deze klacht zich ook tot de Bijbel. De openbaring is

pastorale notities

Het jaar 1568, dat weet iedereen: het begin van de tachtigjarige oorlog. Mislukte pogingen van de Nassau's om de Nederlanden te bevrijden. De kerken verstrooid, verdrukt. Op de derde november van dat jaar werd er in Wezel een vergadering gehouden. Om zo te zeggen: de eerste landelijke vergadering van de Nederlandse kerken. Zo beginnen ook de Acta: Handelingen der Versameling der Nederlandsche Kerken, die onder 't Kruis zitten en in en buiten Nederland alleszins verstroyt zijn. Petrus Dathenus was er, en Marnix van St. Aldegonde. Je zou zeggen, dat de vergaderende broeders heel wat anders aan hun hoofd hadden, dan diakonale zaken. Maar evengoed hebben zij over de diakenen nogal wat besluiten genomen. De

diakenen behoren de rijken te vermanen om de armen onderstand te doen. Zij behoren de aalmoezen te vergaderen en uit te delen. Zij dienen de zieken op te zoeken, en de gewonden en de gevangenen, om hen te troosten met Gods Woord. De broeders in Wezel maakten er geen probleem van, of ook vrouwen diaken konden zijn. Artikel 10 luidt: „Daar het ook bequamelyk kan geschieden, oordeelen wij, dat vrouwen van vermaarde proeve en vroomheyt, en bejaart, tot dit ampt, na het exempel der Apostelen, wel mogen worden aangenomen”. De broeders zagen het werk liggen en het moest gedaan worden. Het maakt indruk op je, als je die acta leest en je ziet daar een apart artikel staan: „Hun liefdepligt vereist, dat zij ook acht zullen geven op vreemdelingen en buytelingen.” Er leeft in onze tijd wel eens de gedachte, dat diakenen eigenlijk geen taak meer hebben. De bijstand is er, en er zijn allerlei sociale voorzieningen, met Indianenkreten aangeduid, AOW, WAO, enz. Maar wat kunnen we doen voor de vele buitenlandse werknemers in ons dorp of in onze stad? Er ligt een moeilijk werkteerrein braak.

A. H. Algra, Sliedrecht

hoofdzakelijk door het mannelijke bewustzijn heengegaan en dat is in de Bijbel duidelijk terug te vinden in de beelden, in de namen van God: de Heer, de Rechter, de Vader, de Krijgsman. Feministische theologen verzetten zich tegen deze eenzijdige, masculine en patriarchale beelden van God, vooral de van de mannen uit geprojecteerd te vragen op z'n minst aanvulling vanuit de vrouwelijke geloofsbeleving, om zichzelf daarin terug te vinden. Een van haar geeft ter toelichting het volgende beeld, uit de gelijkenis van Jezus in Luc. 15. De vrouw uit deze gelijkenis had tien drachmen en verloor er één van: ze stak een lamp aan en doorzocht heel haar huis totdat ze de verloren drachme vond. De schrijfster gebruikt dit als een beeld voor de vrouwen die op zoek zijn naar haar verloren zelf. Dit zoeken verbindt in alle onderlinge verschillen de feministische theologen op de weg naar haar bevrijding, dwars door alle kerken en tradities heen. De Feministische Theologie wil heel de mannelijke, harde structuren in kerk en theologie doordringen met de 'vrouwelijke', zachte waarden, zodat ze minder mannelijk, meer persoonlijk menselijk worden. Zij meent daardoor ook de mannen zelf te dienen. De man heeft toch maar een half-menselijkheid en het gaat er voor mannen en vrouwen om het heel-menselijke te bereiken en dat kan alleen door een specifieke vrouwelijke inbreng. Tot nu

toe exegetiseerden en verklaarden de mannen de Bijbel, daardoor zijn de teksten eenzijdig mannelijk belicht. 'Wanneer wij als vrouwen een eigen ontmoeting (met de Bijbel) durven aangaan, zal er ook een nieuw licht op teksten vallen.'

Mens of half mens ?

Het zal duidelijk zijn hoe de feministische theologie tot bovengenoemde gedachtengang komen. Zij beroepen zich daartoe op Gen. 1, dat er bij haar, in het voorbijgaan gezegd, beter afkomt dan het 'tweede scheppingsverhaal' in Gen. 2, waarin immers verteld wordt dat God de vrouw schiep uit een rib van Adam, nadat alles reeds geordend was en de man reeds alle dieren had benoemd...

Gen. 1 : 27 leert ons dat God de mens schiep, man en vrouw, die dus samen de hele mens zijn. Zo is de gedachtengang. Het loont de moeite op deze tekst nader in te gaan.

In het Hebreeuws staan hier niet de gewone woorden voor man en vrouw, maar woorden die het geslacht aanduiden. Daarom is de vertaling 'mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen' te verkiezen boven die van 'man en vrouw'. Eén van de schrijfsters in het boek blijkt dit wel te weten, maar er niet de nodige consequenties aan te verbinden. Want hier wordt dus gezegd dat de mens slechts bestaat

'mannelijk en vrouwelijk' en zó mens is. Wij kunnen wel in het afgetrokkene spreken over 'de mens' en daarbij denken aan een wezen, dat de som van alle mannelijke en vrouwelijke eigenschappen in zich verenigt, maar zulk een wezen bestaat slechts in onze gedachten, maar niet in de concrete werkelijkheid naar Gods bedoeling bij de schepping. Hij schiep de mens mannelijk en vrouwelijk, een mannelijk en een vrouwelijk mens, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen. In Gen. 5:2, waar dezelfde woorden in het Hebreeuws gebruikt worden, wordt ons dit nog eens duidelijk ingescherpt: mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen, en Hij zegende hen en noemde hen 'mens', ten dage dat zij geschapen werden. God schiep geen halve mensen, Hij schiep de mens wel in de om zo te zeggen nodige verscheidenheid, in onderscheid van geslacht met alle complicaties daarvan, maar in die differentiatie zijn beide man en vrouw mens en hebben zij het mens-zijn met elkaar gemeen. De 'hele' mens als een wezen met de optelsom van de met elkaar in harmonie gebrachte verscheidenheden van man en vrouw is een abstraktie en geen werkelijkheid, noch een na te streven ideaal. We behoeven Gods scheppingswerk niet te verbeteren. Mens in verscheidenheid, zo heeft God het gewild bij de schepping, en zó mens, geen halve mens slechts. Die verscheidenheid mag niet leiden tot polarisatie, want ze zijn blijkens het vervolg voor elkaar bestemd. Ze mag ook niet leiden in de weg van een vervlakkende harmonisatiepoging tot nivellering van het persoonlijk-mannelijk en persoonlijk-vrouwelijke; tot het algemene persoonlijk-menselijk van de 'hele mens'. De strijd tegen de discriminatie van de vrouw mag nooit gaan ten koste van de verscheidenheid in de weg van haar opheffing. Die verscheidenheid aan te tasten is de kwalijkste vorm van discriminatie van de concrete mens.

Ik zeg niet dat de feministische theologen dit willen, evenmin dat zij uit zijn op polarisatie — integendeel, zij streven naar een 'verzoening' in eensgezindheid en luisteren naar elkaar. Zo zeggen sommigen het tenminste duidelijk. Ik heb het dus uitdrukkelijk niet over een polarisatie, waarop zij uit zijn, maar over iets, waarvan zij min of meer uitgaan: een door polarisatie ingegeven gedachte van man en vrouw als elk maar 'de halve mens' en dientengevolge van de openbaring als een halve openbaring, omdat zij althans grotendeels door het mannelijk bewustzijn is heengegaan. Zo stellen sommigen van haar de zaken tenminste. En zo krijgt het polariseren in de openbaringstaal en -beelden natuurlijk zijn gerede kans!

Daarover in een slotartikel.

IN MEMORIAM

WOLTER VIS

DIENAAR VAN HET GODDELIJK WOORD

Op Kerstdag 1978, ruim drie maanden geleden, preekte hij voor 't laatst, op de hem vertrouwde kansel van de Nieuwe Kerk. Hij had last van zijn been, misschien meer dan hij ons liet merken, maar peinsde er niet over een van ons te vragen de diensten van hem over te nemen. Er moest meer gebeuren wilde Wolter Vis verstek laten gaan.

In dezelfde week, tussen Kerst en Oud en Nieuw, kwam het moment waarop het werkelijk niet meer kon. Terwijl hij op het punt stond om met zijn gezin er even uit te gaan en nieuwe krachten op te doen voor het dienstwerk in Gods koninkrijk — daaraan was bij hem alles ondergeschikt, ook een vakantie — moest de dokter hem zeggen: Niet met vakantie, maar naar het ziekenhuis, onmiddellijk.

Het is daarna heel snel gegaan. Verbijsterend snel.

In heel korte tijd werd de tent waarin hij woonde afgebroken.

Hoe hebben we gebeden en gesmeekt of God dat proces wilde stuiten, met of zonder middelen, en we hebben gebeden in geloof dat God machtig is zo'n wonder te werken.

De HERE heeft dat wonder niet gegeven, maar wel deed Hij meer en meer ons getuigen van een ander en wellicht nog groter wonder, het wonder van zijn genade die genoeg is, zelfs als we gaan door een dal van diepe duisternis. Dagelijks mocht onze vriend en collega ervaren dat de HERE bij hem was, heel dichtbij.

Het was voor hem een groot verdriet alles te moeten loslaten, maar God gaf hem de kracht om het toch te doen.

En dat zonder enig zelfbeklag. Tot het laatste toe bleven zijn gedachten uitgaan naar anderen. Hij sleepte zich blijmoedig achter zijn bureau om door middel van een ontroerend stukje in de Kamper Kerkbode anderen te troosten, informeerde voortdurend naar de broeders en zusters en naar al het werk, gaf groeten mee en tegen het einde ook bewust een laatste groet.

Iedere keer weer als je bij hem geweest was ging je naar huis met de gedachte: ik heb veel meer ontvangen dan ik kon geven.

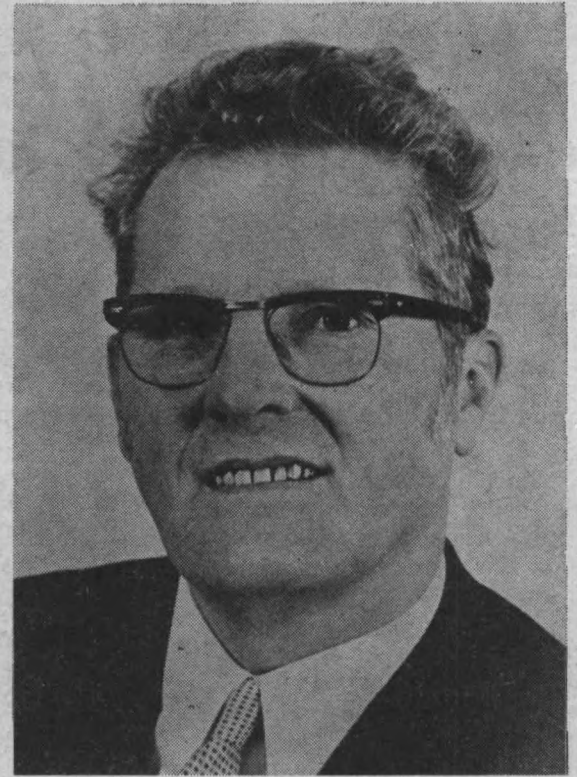
Nu is Wolter Vis niet meer. Niet meer hier. Ja, wij weten dat, nu de tent waarin hij woonde is afgebroken, hij een gebouw van God heeft, in de hemelen, niet met handen gemaakt, een eeuwig huis, maar hoe groot is het verdriet en de verslagenheid.

Je zag het aankomen, maar bent ontzet en sprakeloos wanneer het moment er is. Het enige wat je dan nog stamelend over de lippen komt is de roep tot God: O God, kom ons te hulp!

We vragen dat vooral voor zijn vrouw en kind, maar ook voor heel de gemeente en voor onszelf als zijn collega's.

We zeiden steeds en we zeggen nog — in de hoop dat God het ons niet kwalijk neemt —: we kunnen hem niet missen.

Moeilijk, haast onmogelijk is het je warrelende gedachten te verwoorden, nu dat wat je dage-

lijks mocht beleven ineens voorbij is, geweest. Toch moet er iets gezegd worden, in memoriam, maar vooral tot eer van God, in dank voor wat de HERE in hem gaf. Hij was een geweldig fijne collega, recht voor zijn mening uitkomend, maar nooit in „Rechthaberei”. IJverig en zeer punctueel, zelfs in de voorbereiding van de eenvoudigste catechisatie. Trouw in zijn wijkwerk. En bovenal: een hartstochtelijk prediker van het Woord.

Daar leefde hij voor. Wat men van hem dacht vond hij minder belangrijk, als men maar blij was met het Woord dat hij mocht verkondigen en met de God van dat Woord.

Hij preekte met gezag. Als je hem hoorde had je het gevoel dat in een dorre woestijn een man bezig was uit een diepe put de ene emmer fris water na de andere naar boven te brengen om ze uit te gieten in de drinkbakken van het dorstige vee.

Schatten werden uit de Schriften opgegraven, als klompen puur goud en flonkerende edelstenen.

Ja, de HERE heeft veel in hem willen geven. Er is grote droefheid, maar toch vermengd met dank.

We missen hem. Heel erg. Maar de HERE geve ons de moed en de kracht om verder te gaan, zoals de HERE zelf van ons vraagt en zoals ook onze vriend en broeder en herder en leraar ons voorhield tot het laatste toe.

De HERE trooste zijn vrouw en kind en ons allen.

Dominee Wolter Vis, dienaar van het goddelijk Woord, mocht volharden tot het einde.

De HERE zal hem geven de kroon des levens. Geve de HERE ons allen zijn wondere kracht en genade om in geloof en volharding onze broeder na te volgen.

Dan zullen we straks, samen met hem, zingen voor de troon van het Lam, in de grote schare die niemand tellen kan.

Kampen,

H. Stolk en J. H. Kamerbeek

Naar een nieuwe kerken-ordening?

Bedoeling van dit artikel

Met belangstelling heb ik de artikelen van br. Huizinga inzake het kerkverband gelezen. Hoewel hijzelf enkele malen verzucht dat het geen plezierige bezigheid is over het onderhavige onderwerp te denken en te schrijven, moet gezegd worden dat het lezen van zijn artikelen beslist geen onplezierige zaak genoemd kan worden. Hij verstaat de kunst over onaantrekkelijke onderwerpen aantrekkelijk te schrijven.

Uit zijn artikelen komt ook duidelijk naar voren, dat hier iemand aan het woord is die zich voor de kerkverbandelijke organisatie, zoals die in onze kerken weer in opbouw is, met hart en ziel wil inzetten, omdat hij een dergelijke structuur als een schriftuurlijke voorwaarde ziet voor het goed functioneren van de gemeenten van Christus.

Het zal niemand verbazen dat ik daar tegenover stel, dat ik van mening ben dat de kerkelijke organisatie-structuur zoals die nu in de maak is, schadelijk is voor het goed functioneren van de gemeenten van Christus. Het is niet mijn bedoeling deze stelling hier uitvoerig te gaan uitwerken. Ik heb dat indertijd gedaan in mijn boekje „De gekerkerde kerk”. Wie wil weten wat mijn argumenten zijn, kan daar terecht.

Het is ook niet mijn bedoeling de artikelen van br. Huizinga op de voet te volgen en van kanttekeningen te voorzien. Wie kennis genomen heeft van zijn en van mijn argumenten, mag in staat geacht worden zelf te kunnen oordelen.

Maar nu van de kerken op 19 mei a.s. een uitspraak gevraagd wordt inzake het kerkverband, meen ik toch nog enkele dingen naar voren te moeten brengen in een poging enkele misverstanden uit de weg te ruimen. Want misverstanden bestaan er onmiskenbaar.

Kwaad in het hart

In de eerste plaats wil ik in dit verband wijzen op het argument dat in de discussies nogal eens naar voren komt: de zonde zit niet in het kerkverband, niet in de structuur, maar in het hart van de mens.

Deze opmerking suggereert dat degenen die zich verzetten tegen de restauratie van de KO, ontkennen dat de zonde in het hart van de mens zit of dat ze daar althans niet voldoende rekening mee houden. Deze suggestie leidt dan als vanzelf tot een valse probleemstelling. Men gaat dan nl. denken dat er een keu-

ze gemaakt moet worden tussen twee visies, waarvan de een de zondigheid van de mens helemaal serieus neemt, terwijl de andere die zondigheid verwaarloost en het kwaad uitsluitend of voornamelijk in de structuur zoekt. Het is dan geen vraag meer welke kant je kiezen moet.

Maar zo worden degenen die waarschuwen tegen de aanvaarding van het Accoord voor kerkelijk samenleven in een hoek gemanoeuvreerd, waarin ze niet thuis horen. Er is geen sprake van dat zij zouden ontkennen dat de zonde in het hart van de mens zit of dat ze daar niet voldoende rekening mee houden. Integendeel. Juist omdat ze er zozeer van doordrongen zijn dat de mens zelf zondig is, zeggen ze: pas op voor die structuur die nu in de maak is. Juist omdat ons hart zondig is, is dat zulk gevaarlijk speelgoed.

Als je een agressieve patiënt een mes in de handen geeft, ben je ook niet klaar met de redenering: het kwaad zit niet in het mes maar in de agressie. Dat is op zichzelf genomen wel waar. Misschien is er zelfs wel sprake van een voortreffelijk mes van eerste kwaliteit staal. Maar de dingen staan nu eenmaal nooit op zichzelf. Juist omdat je weet dat de patiënt agressief is, moet je hem geen mes geven. Als je het toch doet en hij maakt brokken, ben je daar verantwoordelijk voor.

Wanneer je hem geen mes geeft, wordt de agressiviteit van de man natuurlijk niet minder. Die blijft en zal zich ook op allerlei manieren uiten. Maar je voorkomt dan wel bepaalde ernstige en onherstelbare gevolgen van die agressiviteit. Door een dergelijke patiënt een mes te geven vergroot je alleen maar het kwalijke effect van zijn agressiviteit. En daarom handel je onverantwoordelijk als je hem een mes in handen duwt.

De zonde zit in ons hart. Dat is helemaal waar. Maar juist daarom zeg ik: geef ons niet weer een KO in handen. Want het effect kan alleen maar zijn, dat de gevolgen van die zonde ernstiger worden. De kwalijke gevolgen van onze zonde worden er alleen maar door vergroot.

Kwaad in de structuur

Maar er komt nog iets bij. Wanneer gezegd wordt: het kwaad zit niet in de structuur maar in het hart, wekt dat bovendien de indruk dat structuren er niet zoveel toe doen en dat je je daar niet zo druk over

hoeft te maken.

Dat is in zijn algemeenheid niet te handhaven. Als je geconfronteerd wordt met de piramidale kerkstructuur van de RKK met de paus aan

de top, kun je die stelling niet volhouden. Natuurlijk zit het kwaad in het hart. Maar het zit niet minder in die structuur.

Nu zal iedereen het wel met dit voorbeeld eens zijn. We gaan er daarom maar vanuit, dat er onder ons met die structuur bedoeld wordt op onze eigen KO-in-voorbereiding. In dat geval wordt met genoemde zinsnede de indruk gewekt, dat er met de structuur die nu in onze kerken in de maak is, niets aan de hand is en dat daar niets op valt aan te merken. Maar dat bestrijd ik. Ik vind dat er op die structuur wel degelijk iets valt aan te merken

D. W. L. MILO — DALMALLY

DE GEKRUISIGDE WERELD

Lied 192

Zitten wij een beetje met Goede Vrijdag? In onze wetgeving is deze dag helemaal niet „goed”, althans niet beter dan andere dagen. Hij is geen zon- of feestdag. Hadden de banken niet het voorbeeld gegeven van een vierdaagse sluiting, dan werd waarschijnlijk algemeen doorgewerkt op de dag, die zo nauw met Pasen verbonden is.

Nu moet niemand zeggen dat de kerk bestaat bij de grates van een „kerkelijk jaar”. De vaststelling van de paas-formule (we hebben dat eerder betoogd) is een heidense aangelegenheid. Die datum heeft op de geheel willekeurige datum van 25 december althans dit voor: dat het paasfeest, door zijn wisselvallige verschuivingen, althans theoretisch kans maakt ooit eens op de werkelijke verjaardag van 's Heren opstanding te vallen. Maar de juiste data van onze historische heilsdagen zijn onbekend gebleven. En als een kerk de reeks heilsdagen liever per catechismus herdenkt dan in een kerkelijk jaar, heeft zij onze zegen.

Dit neemt niet weg, dat Pasen op onze kalender voorkomt en mitsdien de herinnering aan de historische en unieke Goede Vrijdag tevens. En als wij op deze dag samenkomen om de dood des Heeren te gedenken (dat kan in het gebruik van het avondmaal, maar ook zonder dat) dan kan geen schepsel met recht hier iets tegen inbrengen. Mits wij er op toezien, hoe wij de dood van onze Heiland gedenken.

—o—

Een van de Goede Vrijdags-liederen uit vroeger eeuwen is „O kostbaar kruis”, nummer 192 uit het Algemeen Liedboek. Dat liedboek lijkt soms op een schriftgeleerde, die discipel van Gods koninkrijk is geworden: het brengt uit zijn voorraad oude en nieuwe schatten te voorschijn ¹⁾. Er zijn hedendaagse heilsliederetjes bij, die in moderne zeggingswijze verrassend licht werpen op de heilshistorie; er zijn ook oude schatten bij, waarin al eeuwen lang de vaderen zich verlustigd hebben, waarmee zij al eeuwen lang het Paaslam hebben toegezongen.

Lied 192 is een vrije vertaling door ds W. Barnard van een Engels gezang: „When I survey the wondrous cross”. De oorspronkelijke dichter was Isaac Watts (1674-1748), die in 1707 een boek met Lofzangen en Geestelijke Liederetjes publiceerde. Hij heeft hiermee veel goeds gedaan voor de Engels-sprekende kerken, alsmede voor de Nederlands-sprekende. Dit lied is daar een voorbeeld van.

Bij de spanning tussen verstandelijke kerkliederen enerzijds en sentimentele anderzijds, wist Watts het juiste midden te kiezen. Inderdaad zijn vele Engelse kerkliederen sterk gevoelsmatig. Maar dan zijn ze niet sentimenteel zonder meer: geen streling van ons gevoel zonder voeding van ons hart. Eerder kunnen we zeggen, dat de taal van Lofzangen en Geestelijke Liederetjes ²⁾ door mond en hart gaat. Zo vermijden we orthodox geprevel en vervallen evenmin in oeverloze dithyrambes.

—o—

Wie ds Barnard van Rozendaal is weten onze lezers nu wel. Hij heeft aan de tekst van Watts enkele strofen toegevoegd, waarbij hij zich be-

en dat die zelf niet goed is. En als je een verkeerd structuur in handen geeft van zondige mensen, zijn de gevolgen voorspelbaar.

Met nadruk wil ik nog eens zeggen dat er geen paradijselijke situatie ontstaat, wanneer de voorgestelde romp-KO niet wordt aangenomen. De toegang tot het paradijs is ons in deze bedeling ontzegd. Ook een KO-loos kerkverband is geen ideaal kerkverband. Want inderdaad is ons hart zondig. Maar we zouden onverantwoordelijk handelen, als we die zonde het instrumentarium verschaffen zichzelf breed te maken en te intensiveren. De verant-

woordelijkheid daarvoor zou ik niet willen dragen.

Organiseren en organiseren zijn twee

Een ander misverstand dat regelmatig opduikt, ligt in de gedachte dat de tegenstanders van de nieuwe KO per definitie vijandig tegenover organiseren staan. Maar zo ligt het niet. We hebben niets tegen organiseren, maar wel tegen **deze vorm** van organiseren.

Waar samengewerkt en geholpen moet worden, moet men organiseren. Organisatie is een levensvoor-

waarde voor een goede samenwerking en een goede hulpverlening. Maar zo'n organisatie moet dan wel een zakelijk en soepel karakter dragen.

Ben een KO is dat niet het geval. Een KO is altijd meer dan een zakelijke overeenkomst. Om een KO hangt altijd een geur van principes. Een KO pretendeert de neerslag te zijn van **bijbelse** gegevens. Daardoor krijgt zo'n KO onvermijdelijk het karakter van een heilige KOe. Dat karakter deelt zich dan ook mee aan die artikelen in een KO die wel zakelijk zijn. Zo krijgt een KO als geheel een aureool van on-

aantastbaarheid, dat theoretisch weliswaar wordt ontkend, maar dat in de praktijk ertoe leidt dat er nauwelijks nog iets aan te veranderen valt. Een KO wordt gemaakt voor eeuwen en gaat bij voorbaat mank aan aanpassingsvermogen. Zakelijke afspraken en regelingen hebben dat aureool van onaantastbaarheid niet. Daarom zijn zij veel flexibeler. Ze kunnen veel gemakkelijker gewijzigd en vervangen en aangepast worden, al naar gelang de omstandigheden dat vereisen. Een KO mist dat flexibele karakter door de vermenging van zakelijke en principiële artikelen. En wan-

roept op de 6e eeuwse dichter Fortunatus. Zijn taal is goed Nederlands, een taal die ook door hoofd en hart is gegaan voor ze op papier kwam. Het voornaamste kenmerk van dit lied is wat hier boven staat: de gekruisigde wereld.

U denkt aan Paulus: „wie Christus Jezus toebehoren hebben het vlees met zijn hartstochten en begeerten gekruisigd”. En vooral: „ik moge ervoor bewaard blijven te roemen anders dan in het kruis van onze Heere Jezus Christus, door wie de wereld mij gekruisigd is en ik der wereld” 4). Hier komt de tekst, geleidelijk.

*O kostbaar kruis, o wonder Gods,
waaraan de Prins der glorie stierf;
ik wil om U zijn zonder trots,
ik acht verlies wat ik verwierf.*

Uit de hoofdletter in de derde regel blijkt, dat eigenlijk niet het kruis wordt aangesproken, maar de Heer van het kruis, de Prins der glorie. Het woord „Prins” kwam u ook tegen bij Mary Macdonald's „Kind in de kribbe”. Daar is het woord infant gebruikt, koningskind — dus ook prins. 5) Waarom „zonder trots”? Omdat elke grootspraak ons ontvalt wanneer we zien wat Hij voor ons leed. Hier worden zelfs hoogmoedigen nederig. Dit bedoelde Paulus:

*Bewaar mij dat ik roemen zou
dan in mijns Heren Christi dood.
Al wat ik anders noemen zou
is niets bij dit mysterie groot.*

U vindt hier Paulus berijmd. Die waarschuwd zijn mensen van Galatië tegen de hoogmoedige leraars, die kerkelijk traditionalisme hoger achtten dan de christelijke ootmoed en dankbaarheid. Opscheppers zijn ze, zegt Paulus, met religieuze hoogstandjes. Als er opgeschept moet worden — dan maar over Christus' liefde-tot-de-dood. Want door die dood is de wereld voor Paulus „gekruisigd”; uitgeworpen, waardeloos, ja vervloekt geworden. En dat gaat wederkerig: de wereld heeft ook de schurft gezien aan ootmoedige mensen.

*O angst en liefde, ondereen
vermengd als water en als bloed,
zij wijzen naar het wonder heen
van Hem die op de aarde boet.*

„Ondereen vermengd” — die term komt u in het oude avondmaalsformulier tegen. Het Evangelie zegt dat de speer, in de zijde van de Heiland gestoken, water en bloed te voorschijn bracht. Waaruit zijn dood werd geconstateerd. Zo worden hier angst en liefde, beide zo menselijk bij de Heiland aangetroffen, in de symbolen van water en bloed aangeduid.

*Het rode bloed, zijn koningskleed
bedekt het schandelijke kruis,
dat wordt door alles wat Hij leed
de levensboom van 't paradijs.*

Rood is altijd de koninklijke kleur geweest, in de oudeheid, ook in de Bijbel 6). En het vervloekte kruis verdwijnt uit het gezicht, wanneer een koning de aandacht opeist. Ziet u wel dat in de aanhef niet het kruis werd aangesproken? En die „levensboom” — wel, die kent u. Uit lied 184, waarover we vorig jaar schreven 7). Door wat onze Heiland heeft geleden werd dit dorre hout voor ons een boom des levens, sleutel tot het nieuwe leven, sleutel tot het verloren paradijs.

*En door zijn dood en door zijn bloed
is nu de wereld dood voor mij.
Ik ben gestorven, maar voor goed
van heel de dode wereld vrij.*

Voelt u? De wereld is voor Paulus, is voor ons, **dood**. Verloor zijn attractie. Niet de schepping natuurlijk, niet de natuur, de cultuur, de wetenschap, het sociale leven. Maar met de wereld is in de Bijbel steeds het vergankelijke, het zondige, het buiten Gods genade vegeterende leven aangeduid. Daar vergapen we ons niet meer aan, als we Christus toebehoren. Voor heel die mensenmassa die leeft en pretmaakt omdat zij morgen toch sterft — zijn wij dooie dienders. Maar wij antwoorden: „delf vrouw en kinderen het graf, neem goed en bloed ons af — het brengt u geen gewin, wij gaan ten hemel in”. Dat is nu de christelijke vrijheid, zei wijlen prof. B. Holwerda. Vrij te zijn en los van alles, wat maar tijdelijk is.

*De aarde zelf is veel te klein
voor wie U waarlijk loven wil.
Uw liefde is een groot geheim,
zij vraagt geheel mijn hart en ziel.*

Isaac Watts zei: al kon ik U de hele schepping aanbieden (wat de duivel bij de verzoeking in de woestijn deed) — dan was dat nog te weinig. Want een liefde als de Uwe, zo wonderlijk, zo Goddelijk, vraagt mijn ziel, mijn leven, mijn alles.

—o—

Tenslotte de melodie en de componist. De melodie staat op naam van Edward Miller (1731-1807). Eigenlijk heeft Miller de wijs niet zelf gemaakt maar, zoals men in zijn tijd vrijmoedig deed, een oudere wijs aangepast. De „Tunbridge” kwam voor in een oud psalmboek. Miller veranderde deze wijs smaakvol tot haar huidige vorm. Ze staat nu bekend als de „Rockingham” en wordt ook bij het avondmaal gebruikt. De hele inzetting van het avondmaal wordt hier door de gemeente gezongen in plaats van door de predikant voorgelezen. Terecht heeft Miller deze wijs dubbel gebruikt. Want Goede Vrijdag en Avondmaal horen bij elkaar als het water en het bloed. Zing die wijs maar eens mee — ja zachtjes hoor — en ervaar de mystieke bekoering.

Wie was Edward Miller? Een stratenmaker, die door een gift van koning George III werd aangemoedigd tot de muziekstudie; die zich ontwikkelde tot en bekend musicus, musicoloog, componist; die ruim een halve eeuw organist is geweest te Doncaster en een eredocoraat ontving van de universiteit van Cambridge.

Is het niet kostelijk? Een stratenmaker geroepen tot de Goddelijke kerkzang. Wie in het slof lag neergebogen... de Heere richt de gebogenen op 8)... Hij heft de geringe op uit het stof der straten.

Zo gaat dat, als de wereld voor ons gekruisigd is. Als wij voor de wereld dooie pieren zijn geworden. Dan kunnen we nog eens hoge toon gaan voeren: over de gekruisigde Heiland!

1) Matt. 13:52 — 2) Ef. 5:19 en Col. 3:16 — 3) Gal. 5:24 — 4) Gal. 6:14 — 5) Opbouw 19-1-79 — 6) 2 Sam. 1:24 — 7) Opbouw 17-3-78 — 8) Ps. 146:8 en 1 Sam. 2:8.

neer bepaalde principiële artikelen dan bovendien nog aanvechtbaar zijn (zoals dat o.a. met art. 34 het geval is), gaat een KO functioneren als een bovenschriftuurlijke binding en kan ze als zodanig alleen maar schadelijk zijn.

Er moet georganiseerd worden. Maar men zie wel toe hoe men organiseert. Want niet elke organisatievorm is geschikt voor de gemeente van Christus. De romp-KO waarover op 19 mei een uitspraak gedaan moet worden, is daar een voorbeeld van.

Inperking van de christelijke vrijheid

Bepalend voor mijn verzet tegen de nu op stapel staande KO is het feit, dat we erdoor gebonden worden aan allerlei dingen waaraan de Schrift zelf ons niet bindt. We zijn weer bezig overleveringen van mensen te fabriceren, waardoor uiteindelijk het evangelie belemmerd wordt in zijn doorwerking en de christelijke vrijheid wordt ingeperkt. Daarom zeg ik principieel neen tegen deze ontwikkeling.

Is dat een vorm van „blauwdrukdenken”, zoals br. Huizinga dat noemt? Het hangt er maar vanaf wat men daaronder verstaat. Ik geloof dat het Nieuwe Testament ons wel degelijk een aantal richtlijnen geeft voor het organisatie-patroon van Christus' gemeenten. Ik zou die richtlijnen best een blauwdruk willen noemen, zonder daarmee te willen zeggen dat alles wat niet met name in die richtlijnen genoemd wordt, ipso facto afgewezen moet worden. Maar ik vind wel, dat zaken die zich niet verdragen met het karakter van dit grondpatroon, verwerpelijk zijn.

Regionale en landelijke vergaderingen worden niet in de Schrift genoemd. Betekent dat, dat ze daarom niet gehouden mogen worden? Ik denk niet dat er iemand onder ons is, die dat zou willen beweren. Maar het wordt een andere zaak, als zulke vergaderingen de bevoegdheid krijgen besluiten te nemen, waaraan alle kerken gebonden worden (uiteraard onder voorbehoud van een „tenzij-clausule”). Ik ben ervan overtuigd dat die bevoegdheid niet alleen maar niet genoemd wordt in de nieuwtestamentische richtlijnen, maar er regelrecht mee in strijd komt, omdat zo de deur wordt opengezet voor het heersen van een groep kerken over andere kerken.

Ik kan het niet anders zien dan dat we op 19 mei a.s. voor de principiële keuze staan vóór of tegen bovenschriftuurlijke bindingen. Ik ben me ervan bewust, dat de voorstanders van de nieuwe KO deze bindingen niet bedoelen en zelfs niet willen. De artikelen van br. Huizinga spreken in dat opzicht duidelijke taal. Niettemin staat het voor mij vast, dat deze bindingen het onvermijdelijke gevolg zullen zijn van een aanvaarden van de voorgestelde artikelen van het Accoord voor kerkelijk samenleven.

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Bij het overlijden van Wolter Vis

Lévende mensen zullen nooit ten volle kunnen verstaan wat het is om door een dal van diepe duisternis te gaan, ook al zingen ze Psalm 23 in de kerk nog zo hard. Want wat staat er in deze psalm? Dit (Statenvertaling): Ik vrees niet als ik moet gaan „in een dal der schaduw des doods”.

Ik vrees niet, ik ben niet bang als ik ga door een dal van diepe duisternis.

David kan er iets van begrepen hebben. Ook Psalm 30 is immers van hem en in die psalm klaagt hij over zijn ziek-zijn. Hij is zó ziek dat hij zich eigenlijk niet meer lévend voelt. Door zijn ziekte is hij zo losgemaakt en losgeraakt van alles wat hem hier op aarde bindt, dat hij zich eigenlijk dóód voelt. Maar ook dán blijft David het van God verwachten en zó kan hij ook Psalm 23 hebben gemaakt: „Zelfs al ga ik door een dal van diepe duisternis...”

—o—

Ook Wolter Vis is door dat dal gegaan.

Zó heeft hij het ervaren tijdens zijn ziekte, ook toen het einde van zijn leven op aarde dichtbij kwam. Zó kon hij ontslapen in zijn Heer. Zó kon hij troost ontvangen, want God wás er en blééf er.

Nogmaals: als lévende zul je dat nooit kunnen verstaan. Je kunt het wel met een dankbaar hart aanvaarden van iemand die door dat dal héénging. En daar dan stil bij worden. En wellicht tijd vinden voor een gebed of God datzelfde ook aan jou wil geven, als het zover is.

—o—

Als ik aan Wolter Vis denk, denk ik vooral aan zijn preken, die ik een aantal jaren regelmatig mocht horen. Wie nu meent dat hij een begaafd redenaar was, vergist zich. Hij had vaak de grootste moeite om zijn preken uit te spreken. Het kostte hem wel wat. Maar de woorden die hij sprak waren woorden van God. En in het weergeven van die woorden was hij kort en krachtig. Hij had niet veel éigen woorden nodig om Gods woorden concreet te maken en van een „toepassing” aan het eind moest hij weinig hebben. En je kon er de klok op gelijk zetten dat hij na een half uur AMEN zei. En dat was dan ook een AMEN op Gods woorden.

Want alleen Gods woorden zijn waar en zeker!

—o—

Voor Bets en Tjamme wil ik hier overnemen een gedicht van Nel Benschop:

Voor wie verdrietig is

*Mijn God, hoe kan een mens zó eenzaam zijn,
zó aan zijn eigen wanhoop vastgeketend,
zó zonder hoop of licht, en niets meer wetend
dan enkel dit: mijn hart doet pijn,
doet pijn.*

*Mijn God, hoe kan een mens zó droevig zijn,
en zó vervuld van eindeloos verlangen
naar wie door niemand ooit is te vervangen,
die met ons 't brood brak, met ons dronk de wijn.*

*Mijn God, wie lijdt dit lijden werk'lijk méé?
Wie kan er in dezelfde diepte dalen?
De duivel met gelijke munt betalen?
—Eer dat ik u vergeet,
Gethsémané.—*

Zijn stok en Zijn staf vertroosten jullie.

Dr J. J. Thierry,
Opstandingsgeloof in de vroeg-christelijke kerk,

Buijten en Schipperheijn,
Amsterdam 1978,
prijs f 18,90.

Het is goed om te lezen, hoe er in de eerste eeuwen over de opstanding is gedacht en gesproken. En we zijn er blij mee, dat prof. Thierry de kerkvaders op dit punt voor ons toegankelijk heeft gemaakt. Toch hoop ik, dat de schrijver ook nog eens een **systematische** verhandeling over dit onderwerp geeft, zodat we een helder totaalbeeld krijgen. Nu moeten we verzuchten: We hebben veel fragmenten van de kerkvaders gelezen, maar wat hebben we nu eigenlijk van hen geleerd?

Het boek van ruim 200 bladzijden is hier en daar vermoeiend vanwege de uitweidingen (30 vv, 41 vv), de bronvermeldingen in de tekst (horen thuis in noten of aantekeningen), en de niet-vertaalde citaten van Franse, Duitse en Engelse schrijvers. Ik beurtreure deze hinderpalen, omdat ik het

onderwerp een grotere lezerskring waard vind. In de dagen van de kerkvaders was de christelijke kerk nog ongedeeld. Thierry is van mening, dat het bestuderen van hun werk daarom een bescheiden **stap kan zijn** op de weg naar de eenheid van Christus' hele kerk. Dit zal dan wel een eenheid in het gelóóf moeten zijn, het geloof aan de historische realiteit en de kracht van Jezus' opstanding — een geloof waarin de kerkvaders één zijn met het Nieuwe Testament!

In de tweede eeuw dacht men, dat de engelen een bepaalde rol hebben gespeeld bij de opstanding van Jezus. Volgens Thierry kan een kanonieke tekst als Handelingen 12:7 ons suggereren, wat de engelen precies in het graf gedaan hebben. „Die engelen hebben met hun lichtglans het graf vervuld, **de heerlijkheid des Heren** erin gebracht. Toen hebben zij Jezus **wakker gemaakt** door hem in de zijde te stoten en het woord gesproken: **Sta snel op.** Zij moeten ook aanwijzingen ten aanzien van zijn kleding gegeven hebben, hem uit zijn lijkwade geholpen hebben. Johannes gaat uitvoerig op de kwestie van de kleding in (Joh. 20, 5-7): het blijkt dat men met overleg te werk is gegaan. Daarna hebben zij Jezus uit het graf naar buiten geleid.” (35). Een bespreking als deze leent zich er niet voor om diep op de kwestie in te gaan. Maar: (1) vind ik het op z'n zachtst gezegd twijfelachtig, of we in de bevrijding van Petrus uit de gevangenis een model mogen zien voor de opstanding van Jezus uit het graf; (2) acht ik nog steeds juist de voortreffelijke uitleg die dr J. van Bruggen indertijd heeft gegeven van de

opgerolde doeken: geen teken van orde, maar van herscheppingsmacht; (3) ben ik van mening, dat de engelen het graf niet hebben geopend om Jezus eruit, maar de vrouwen erin te laten; nauwkeurige lezing van Matth. 28:1-7 noopt mijns inziens tot deze verklaring. Jezus stond op uit de lijkwade die intact, het graf dat gesloten bleef, vergelijk Liedboek 213:2! Ter ondersteuning van het opstandingsgeloof hebben de kerkvaders ook gewezen op Gods macht, de kringloop in de natuur, de bedoeling van de schepping en de loongedachte. Alleen het derde motief (de bedoeling, de skopos) vindt enige genade in de ogen van de schrijver. Toch: (1) vraag ik me af, of de genoemde motieven inderdaad wijsgerig van aard zijn, of „meer wijsgerig” zoals dr Thierry zegt; zijn het niet veeleer getuigenissen van praktische vroomheid? en (2) ben ik van mening, dat de genoemde motieven dieper in de Schrift geworteld zijn dan de auteur doet voorkomen.

Ook over zijn beoordeling van de genezingswonderen en de relikwieënverering zou te discussiëren zijn. Het kon wel eens wezen, dat de eerste christenen dicht bij Markus 16:17-18 stonden dan wij in onze ongoddelijkste tijd.

Ik vind het jammer, dat prof. Thierry zonder meer het begrip „Deuterogesaja” hanteert (154) en op Paulus lichte kritiek lijkt te hebben (183). Al met al heb ik nogal wat bezwaren tegen dit geschrift, dat ik nochtans vanwege zijn **documentaire waarde** waardeer. Voor de volledigheid een opgave van de inhoud: (1) Inleiding. (2) Hoe stelde men zich de

opstanding van Jezus voor? (3) Een Paasprek uit de tweede eeuw. (4) Genezingswonderen bij Augustinus als steun voor het geloof aan de opstanding. (5) Relikwieënverering. (6) Paasgedachten van Augustinus. (7) Het Paasfeest van Leontius van Constantinopel. (8) Een meer wijsgerige benadering van het vraagstuk der opstanding. (9) Epiloog: de actualiteit der kerkvaders.

J. H. Veeffkind, Krommenie

kerknieuws

Regio Kampen — Uit het kort verslag van de regionale kerken van de regio Kampen, d.d. 22 maart '79 te Emmeloord. De agendum wordt vastgesteld, waarbij voorrang wordt verleend aan het examen van br. Kloosterman. Het examen wordt als volgt ingericht: Preekvoorstel, uitleg O.T., uitleg N.T., geloofsleer en kennis inhoud H.S. Na het examen verklaart de vergadering op grond van het verichte onderzoek br. Johannes Kloosterman bevoegd tot het spreken van een stichtelijk woord, binnen de regio Kampen, voor de tijd van één jaar. Br. K. betuigde ter vergadering instemming met de drie formulieren van enigheid.

N.a.v. de gelezen notulen wordt weer gesproken over de mogelijkheid van

een regionaal kerkblad. Ds v. d. Kwast neemt op zich daarnaar nader onderzoek te zullen doen.

Er is een ingekomen stuk van de kerk te Zwartsluis over de vraag of het wenselijk, eventueel noodzakelijk is een gemeenschappelijk standpunt te bepalen inzake de homosexualiteit. De vergadering is van mening dat wij elkaar wel moeten bijstaan met pastorale hulp in concrete gevallen, maar dat wij over onderwerpen op zich geen algemene standpuntsbepaling moeten formuleren.

Inzake de kerkvisitatie wordt afgesproken dat de brs er naar zullen streven de twee-jaarlijkse visitatie nog voor de zomer te verrichten.

Regio Alkmaar-Zaandam — Uit het kort verslag van de vergadering van afgevaardigden van de kerken in de regio Alkmaar-Zaandam, gehouden op 7 maart 1979 te Hoorn.

3. De praeses heet alle afgevaardigden hartelijk welkom, in het bijzonder ds R. Brands, die uit zijn ziekte zover hersteld is, dat hij deze vergadering van de regio weer kan bijwonen.

6. Ingekomen stukken: een brief van de kerk van Krommenie inzake hulp aan een regiokerk, die door bijzondere uitgaven in financiële nood dreigt te raken. Besloten wordt, dat de kerk van Krommenie contact zal opnemen met deze kerk over het benodigde bedrag en dat zal omslaan over de kerken van de regio.

7. Instructie van de kerk van Hoorn: De kerk van Hoorn, verontrust over individueel optreden van plaatselijke kerken inzake 'de vrouw in het ambt', vraagt om de instelling van een commissie, die de Schriftgegevens op dit punt zal onderzoeken en de kerken met een rapport zal dienen.

Geantwoord wordt, dat er al verschillende rapporten en artikelen verschenen zijn, zodat een eigen studiecommissie overbodig lijkt, te meer daar in eigen regio deze zaak in de praktijk niet speelt.

8. Rondvraag naar art. 41 K.O.: De kerk van Zaanstreek-Centrum vraagt in 2 zaken advies: a. Hoe te staan tegenover een ambtsdrager met een, in een niet onbelangrijke zaak, afwijkend gevoel; b. Hoe te denken over in een bepaalde context staande gebedskringen.

Verschillende afgevaardigden spreken in deze zaak. De kerkeraad van Zaanstreek-C. hoopt zijn winst te doen met het gezegde.

ADRESSEN

Doorn — De volgende adressen zijn gewijzigd:

Predikant: Ds W. Borgdorff, Emmalaan 11, Doorn, tel. 03430-2154. Scriba: C. van der Mark, Prins Bernhardlaan 31, Doorn, tel. 03430-4530. Preekvoorziening: J. C. van Dam, Vijverlaan 7, Driebergen-Rijsenburg, tel. 03438-5732.

Diaconie: A. J. van der Molen, Abrikozengard 15, Wijk bij Duurstede, tel. 03435-2873, giro nr. 4156471 t.n.v. Geref. Kerk Vrijgemaakt, p.a. Abrikozengard 15, Wijk bij Duurstede.

NIEUWS UIT BREDER KRING

Op donderdag 19 april a.s. zal in gebouw „de Schakel” te Nijkerk de jaarlijkse bijeenkomst van de „Bond tegen het Vloeken” worden gehouden. Op deze vergadering zal de voorzitter, prof. dr W. Velema, een toespraak

houden, getiteld „De Bond tegen het Vloeken en de Democratie”. Ook zal er een recent vervaardigd dia-klankbeeld worden gepresenteerd „Wie God eert vloekt niet”.

De vergadering begint om 10.30 uur. Adres: Oranjelaan 10, Nijkerk.

l'Abri in april

14 april: B. Goudzwaard, De verhouding in onze wereld tussen Noord en Zuid.

21 april: H. G. Geertsema, Dromen van een andere wereld: Utopie of visioen.

28 april: W. G. Rietkerk, De mens op zoek naar zichzelf.

Telefoon 03449 - 1659.

Plotseling werden wij getroffen door het bericht dat is overleden onze zeer geliefde oud-dominee

W. VIS

te Kampen.

Ons aller wens is
Gode Bevolen.
Joh. 14 : 1-3

Dames Bouma
Familie F. Dam

„ J. de Haan
„ K. Kamminga
„ J. Wielsma
„ W. Westra
„ H. Westra

Buitenpost, 4 april 1979

Zojuist verschenen:

ONDERWEZEN IN HET KONINKRIJK DER HEMELEN

keuze uit de persarbeid van ds G. VISEE

Aantal pag.: 354

Prijs: f 27,50.

In dit boek komen o.a. de volgende artikelen voor:

'Over het anthropomorfe spreken Gods in de Heilige Schrift'; 'Christelijk verzet in Hitler-Duitsland'; 'Het eigen karakter van de Gereformeerde kerk'; 'De Catechismusprek'; 'Het zevende gebod'; 'De Sabbat'; 'Gij hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is'; 'Het belovende spreken Gods'; 'Mogen en moeten onze kinderen deelnemen aan het avondmaal des Heren'; 'Enkele vragen betreffende de Goddelijke en de menselijke factor in de Heilige Schrift'; 'Hoe spreekt de Schrift?'

Verder is nog leverbaar:

Ds K. Doornbos,

OVER DE HEILIGE GEMEENTE EN HET HEILIG AVONDMAAL

22 pagina's

Prijs f 3,75

Deze brochure handelt over 'kinderen aan het avondmaal?'

Bestellingen aan:

Copiëerinrichting v. d. Berg, Broederweg 6, Kampen
Telefoon 05202-12287, b.g. 05202-12668.

In Kerknieuws deze week:

Ds. T. Harder: „De kerk is in de samenleving afgeschreven”.

KERKNIEUWS lezen

Op de hoogte wezen.

Zendt onderstaande bon naar Kerknieuws, postbus 280, 6400 AG Heerlen.

Ondergetekende wenst een proefnummer/een abonnement.

Naam:

Adres:

Op.

handtekening:

GOED NIEUWS voor allen die Gods Woord liefhebben!

Tweede pakket met 7 series Bijbelstudies van ir. D. J. Christiaan.

EERSTE PAKKET: 1. De naam boven allen naam f 5,—; 2. 32 Geloofsmannen f 4,—; 3. Gennade en waarheid f 4,—; 4. 14 Brieven van Paulus f 5,—; 5. Het jaar 2000 f 3,—; 6. Gods geheimenissen f 3,—; 7. Christus in de Psalmen en de Profeten f 4,—. 7 series tegelijk slechts f 14,—.

TWEDE PAKKET: 1. Overdenkingen over de vier evangelieën 144 blz. f 6,—; 2. De Heilige Geest woont in ons f 3,—; 3. Lichtend uitzicht op morgen f 6,—; 4. De geestelijke wapenrusting f 3,—; 5. De Kerkgeschiedenis volgelvlucht f 4,—; 6. De Gemeente van Christus f 2,—; 7. Het gebed f 3,—. 7 series tegelijk f 12,—. **Beide pakketten totaal f 25,—.**

Alles franko na girostorting op 1793613 Bijbelcursus Oudewater P.B. 44.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 · Zeist

Vijf en zeventig goede boeken voor minder dan de halve prijs

551. **G. J. D. Aalders: Mensen en machten.** De rol van de grote mannen in de geschiedenis. '54, 103 pp. Ppb. nu f 2,90
552. **Raph. C. Agocha: Werden wij daarvoor christen?** Hoe inheemse bevolking reageert op zending en missie. '71, 80 pp. Ppb. (f 10,50) nu f 4,90
553. **Augustinus: De Belijdenissen.** Vert. d. G. Wijdeveld. '70, 495 pp. Ppb. nu f 6,90
554. **N. Baas: Waarom ik geloof.** Een woord voor deze tijd. 4e dr., 16 pp. nu f 1,25
555. **L. Batelaan: De kerk van Korinthe en wij.** De aktualiteit van Paulus' eerste brief a.d. Korinthiërs. '71, 142 pp. Ppb. nu f 5,90
556. **H. Bavinck: De katholiciteit van christendom en kerk.** Ingel. d. G. Puchinger. '68, 59 pp m. foto (f 9,50) nu f 4,90
557. **M. A. Beek: Aan Babylons stromen.** Hoofdmomenten u.d. cultuurgeschiedenis van Mesopotamië i.h. oudtest. tijdvak, 4e dr., 277 pp. geb. (f 40,50) nu f 25,50
558. **Shalom Ben-Chorin: Broeder Jezus.** De Nazarener door een Jood gezien. '71, 192 pp. geb. (f 17,50) nu f 7,50
559. **Shalom Ben-Chorin: ... en schiep hen naar Zijn beeld.** Een Joodse visie op de lichamelijkeheid van de mens. '73, 110 pp. Ppb. nu f 4,25
560. **G. C. Berkouwer: Verdienste of genade.** Een centraal hoofdstuk u.d. geschiedenis d. grote controverse. '58, 86 pp. Ppb. nu f 2,95
561. **G. Brillenburg Wurth: Het christelijk leven.** (I: Grondlijnen der ethiek; II: Het christelijk leven in huwelijk en gezin). 2e dr., 296 en 322 pp. Ppb., 2 delen samen nu f 15,50
562. **G. Brillenburg Wurth: Eerherstel voor de deugd.** Bezinning op enige ethische grondvragen. '59, 159 pp. geb. nu f 4,90
563. **H. A. Brongers: De Jozefgeschiedenis bij Joden, Christenen en Mohammedanen.** Een theol.-hist. studie. '62, 152 pp. Ppb. nu f 4,50
564. **J. C. Brussaard: De Heilige Geest en de genademiddelen.** '45, 30 pp. nu f 1,25
565. **Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen.** Eine Auswahl von Briefen Calvins in deutscher Übersetzung v. Rud. Schwarz. '62, 3 delen, 1310 pp. geb. (f 110,—) nu f 49,50
566. **De christenarts aan het sterfbed.** Bijdr. v. J. G. Fernhout, J. Overduin, H. R. Woltjer, e.a. '58, 63 pp. geb. nu f 3,25
567. **Christendom en oorlog.** Gereformeerde stemmen over het oorlogsvraagstuk. Door H. Bavinck, C. v. d. Woude, e.a. '66, 233 pp. Ppb. nu f 6,50
568. **K. Doornbos: De Synode van Dordrecht 1618/19.** Getoetst aan het recht der kerk. '67, 147 pp. geb. nu f 4,90
569. **K. Dijk: Tussen sterven en opstanding.** Over de leer der laatste dingen. 2e dr., 188 pp. ing. (f 11,50) nu f 4,90
570. **M. P. van Dijk: Gesprekken met de dood.** De moderne mens en het Evangelie. '56, 88 pp. geb. nu f 3,25
571. **M. P. van Dijk: Horizontalistische Godservaring.** Het geloof in God bij J. A. T. Robinson en Paul Tillich, z.j. 118 pp. Ppb. nu f 7,50
572. **M. P. van Dijk: Afscheid van de polarisatie.** Vernieuwde aandacht v.d. relatie God-wereld in de Bijbel. '72, 93 pp. Ppb. nu f 6,50
573. **J. G. Feenstra: Barth of Dordt.** De dialectische theologie. 2e dr., 68 pp. Ppb. nu f 2,90
574. **Helm. Frey: Gods wereldpolitiek.** Verklaring v.d. hoofdstukken 40-55 v.h. boek Jesaja, z.j., 360 pp. Ppb. nu f 7,95
575. **B. W. Ganzevoort: Inleiding in de theologie.** (Bevatelijke inleiding voor niet-theologen) '55, 150 pp. Ppb. nu f 1,90
576. **W. H. Gispen: Schepping en paradijs.** Verklaring van Genesis 1-3. '66, 212 pp. ing. nu f 9,50
577. **Helm. Gollwitzer: De dood heeft niet het laatste woord.** Ik vraag naar de zin van het leven. '75, 75 pp. Ppb. nu f 3,90
578. **Helm. Gollwitzer: Een teken van leven.** Hoe de kerk zou kunnen zijn. '76, 111 pp. Ppb. (f 12,50) nu f 3,90
579. **D. J. de Groot: De wedergeboorte.** (Beschrijving en verdediging v.d. geref. leer d. wedergeboorte). '53, 330 pp. ing. nu f 6,50
580. **G. C. de Haas: Die jeugd van tegenwoordig.** Met het complete materiaal v.d. NCRV-enquête. '75, 135 pp. Ppb. (f 12,90) nu f 4,90
581. **G. C. de Haas: Van Jongelingsvereniging tot Jezus.** (Bewerkte tekst van een aantal radiolezingen) '72, 100 pp. Ppb. nu f 5,90
582. **Vict. E. W. Hayward: Christenen in China.** '76, 96 pp. Ppb. (f 8,90) nu f 3,50
583. **De Heilige Geest.** (Persoon en werk van de Heilige Geest onderzocht in een exegetisch, dogmatisch en praktisch deel) Redactie J. H. Bavinck, P. Prins, G. Brillenburg Wurth, m. medew. v. J. Overduin, J. Ridderbos, e.a. '49, 454 pp. ing. nu f 6,90
584. **H. J. Hegger: Hand in hand met Rome?** Over de recente ontwikkelingen in de R. Kath. Kerk. '73, 181 pp. Ppb. nu f 7,90
585. **G. M. A. Hendriksen: Van Dominicaan tot Dominicaan.** Vrijmoedige notities bij een overgang n. d. kerken der Reformatie. '71, 131 pp. Ppb. nu f 5,90
586. **Anth. A. Hoekema: Spreken in tongen.** De waarde v.h. verschijnsel in bijbels licht. 147 pp. Ppb. (f 14,50) nu f 6,50
587. **L. Hoorweg Jr.: Ons gezinsleven.** (Pastoraal boek over het waarachtig christelijk gezinsleven). '50, 140 pp. Ppb. nu f 3,90
588. **G. Huntemann: Geloven tussen gisteren en morgen.** (Apologetisch getuigenis tegenover een wassende vloed v.h. moderne ongelooft). '66, 240 pp. Ppb. nu f 6,95
589. **C. N. Impeta: Waar het om ging.** (Reconstructies van wat plaats vond i.v.m. de scheuring i.d. Geref. Kerken). '56, 116 pp. nu f 3,25
590. **J. L. Koole: De boodschap der genezing.** Over geloofswonderen en genezing op het gebed. '55, 162 pp. Ppb. nu f 4,25
591. **M. Kruyswijk: De ongerepte orde.** Schets van een christelijke cultuurbeschouwing. '57, 79 pp. geb. nu f 3,90
592. **Abr. Kuyper: Twaalf Oud-Patriarchen.** (12 meditaties). 85 pp. geb. nu f 2,90
593. **A. M. Lindeboom: In het uur der bezinning.** Deel I: Geestelijk arm; deel II: In Jezus gedoopt. (Een appèl om terug te keren tot de schriftuurlijke beginselen u.d. 16e eeuw) '73, 2 delen, 449 pp. Ppb. (f 20,—) compl. nu f 7,90
594. **W. Lodder: De historische betrouwbaarheid van het Nieuwe Testament in het licht van de 20e eeuw.** 5e dr., 151 pp. ing. nu f 3,50
595. **P. Lok: Eén voor allen.** (Lijdensmeditaties) '57, 54 pp. ing. nu f 2,90
596. **J. P. A. Mekkes: Scheppingsopenbaring en wijsbegeerte.** '61, 135 pp. Ppb. (f 12,50) nu f 5,90
597. **K. Norel: Een vaste burcht.** Vertelboek der kerkgeschiedenis. 222 pp m. talr. illustr. Ppb. nu f 6,50
598. **A. J. Onstenk: „Ik behoort bij mezelf“.** Cornelis Elisa van Koetsveld 1807-1893. '73, 211 pp + portret, Ppb. (f 34,50) nu f 9,50
599. **D. W. Ormel: Een kerkganger zegt er het zijne van.** '71, 156 pp. geill. Ppb. nu f 3,90
600. **K. J. Popma: Harde feiten.** Kanttekeningen bij het Genesisverhaal. '72, 222 pp. Ppb. (f 19,50) nu f 10,50
601. **K. J. Popma: Venster op de wereld.** Een theol. wijsgerige analyse en kritiek op de sociale- en politiek-econ. structuren. '68, 160 pp. nu f 7,90
602. **G. Puchinger: Een theologie in discussie.** Prof. dr. K. Schilder: profeet-dichter-polemist. Met bijlage: het debat Schilder-Noordmans uit 1936. '70, 149 pp. geill., Ppb. nu f 8,90
603. **G. Puchinger/N. Scheps: Gesprek over de onbekende Kuyper.** (Wie Kuyper als mens is geweest en hoe wij hem vandaag kunnen begrijpen). '71, 72 pp + 27 foto's, Ppb. nu f 6,90
604. **Herm. Ridderbos: Het verborgen koninkrijk.** Handleiding tot het Evangelie van Mattheus. '58, 109 pp. Ppb. nu f 3,90
605. **J. A. Rispsens: De Geest over de wateren.** Literaire en wijsgerige essays. '50, 281 pp. geb. nu f 5,50
606. **W. Ruiter: De man in de schaduw.** Ds van Lingen, strijder voor het Christelijk Onderwijs en Kerkherstel. 207 pp. geill. Ppb. nu f 3,95
607. **A. A. van Schelven: Het Calvinisme gedurende zijn bloeitijd.** Zijn uitbreiding en cultuurhist. betekenis. Deel III: Polen-Bohemen-Hongarije en Zevenburgen. '65, 167 pp. Ppb. (f 15,50) nu f 6,90
608. **J. A. Schep: In Christus geheiligd.** Bijdrage tot het recht verstaan v.d. eerste doopvraag. '46, 27 pp. nu f 1,25
609. **A. van Selms: Levend verleden.** Een zwerftocht door Noord-Israël. '67, 136 pp. Ppb. nu f 4,90
610. **H. J. Spier: De Bijbel in tegenspraak.** Over de schijnbare tegenstrijdigheden in de bijbelse boodschap. '67, 131 pp. Ppb. (f 13,50) nu f 5,50
611. **J. M. Spier: Filosofie van de onbekende God.** Kritische schets v.h. denken van Karl Jaspers. '56, 179 pp. ing. (f 14,90) nu f 4,90
612. **Steph. Szabo: Opmars der waarheid.** Twintig kerkhistorische figuren. 180 pp. ing. nu f 3,25
613. **B. Telder: Sterven... waarom?** Over sterfelijkheid en onsterfelijkheid in bijbels licht. '63, 149 pp. Ppb. nu f 5,90
614. **A. Troost: Kerkelijke verantwoordelijkheid voor de politiek.** '67, 98 pp. Ppb. nu f 4,90
615. **Rik Valkenburg: Rumor rond Wurmbrand.** (Een keuze uit de persreacties pro en contra). '72, 119 pp. ing. nu f 5,90
616. **C. Veenhof: Kerkgemeenschap en kerkorde.** Kort overzicht van de strijd, gevoerd in de Afgescheiden kerken tussen 1836 en 1840. '74, 96 pp. ing. nu f 3,50
617. **H. Verweij: De komende Messias.** Wereld en welzijn in profetisch perspectief. '71, 103 pp. Ppb. nu f 4,90
618. **W. Volger: Om de vrijheid van de kerk.** De achtergrond v.h. ontstaan van de Doleantie. '54, 468 pp. ing. nu f 9,75
619. **C. Vonk: De doden weten niets.** (Over de theorie van het voortbestaan van de onsterfelijke ziel i.d. zgn. tussentoestand) 114 pp. Ppb. nu f 5,95
620. **J. Waterink: Brieven aan jonge mensen.** Toekomst-Levensstijl-Sexueel leven-Kerk en gemeenschap. 5e dr., 210 pp. geb. nu f 4,50
621. **J. Waterink: Opdat zij licht zien.** (Korte schetsen over opvoeding). 4e dr., 296 pp. geb. nu f 3,50
622. **J. Waterink: Moeder en haar opgroeiende kinderen.** Praktische adviezen voor de opvoeding. 2e dr., 167 pp. geb. nu f 4,50
623. **Alex. Westphal: Jezus van Nazareth.** Harmonie der vier evangeliën. Met 3 krt. en plattgr., 5e dr., 269 pp. geb. nu f 2,50
624. **B. Wielenga: Het wezen van het christendom.** (Lezingen o.d. beginselen der christelijke religie naar gereformeerde opvatting). 285 pp. ing. nu f 3,50
625. **B. Wielenga: Pericopen uit de Heilige Schrift.** (Nieuwe vertaling gebaseerd op de „Korte Verklaring“, metnoten). 270 pp. geb. nu f 2,90

ALLE HIERBOVEN GENOEMDE BOEKEN ZIJN NIEUW EN ONBESCHADIGD. LEVERING ZOLANG ER VOORRAAD IS. HET BETREMT HIER EXEMPLAREN UIT RESTANTPARTIJEN WAARVAN NOG SLECHTS EEN BEPERKTE VOORRAAD AANWEZIG IS. ALLEEN BIJ OMGAANDE BESTELLING KAN VOOR LEVERING WORDEN INGESTAAN. STUUR VANDAAG NOG UW BESTELLING OP NEVENSTAANDE BESTELBON ALS DRUKWERK (IN OPEN ENVELOP, ZONDER POSTZEGEL) AAN

BOEKHANDEL T. WEVER B.V.
ANTWOORDNUMMER 5 — 8800 VB FRANAKER

U kunt ook telefonisch bestellen. Ons telefoonnummer is 05170-3147 - toestel 18 of 19.

BESTELBON

Wil mij zenden uit uw aanbieding „Vijf en zeventig goede boeken“ de volgende nummers:

Naam:

Straat:

Postcode/Plaats:

Bankrekening/Postgironummer

Bestellingen voor tenminste f 12,50 kunnen slechts worden uitgevoerd. De prijzen zijn exclusief verzendkosten. Opbouw